

HOOGHE SCHOOL EN MAATSCHAPPIJ

DOOR

H. R. KRUYT

*Hoogleraar aan de Rijks-Universiteit
te Utrecht*

H. J. PARIS
AMSTERDAM MCMXXXI

De Amsterdamsche Studenten Vereeniging voor Sociale Lezingen en Sociale Studie noodigde mij als haar oudsten voorzitter uit om te spreken in een vergadering ter gelegenheid van haar vijfde lustrum. Het was mij een welkome gelegenheid er de verhouding van Hooge School en Maatschappij te behandelen, een onderwerp, dat mij sinds geruimen tijd bezighoudt en dat ik gaarne door middel van dit geschriftje voorleg aan allen, die zich rekenschap geven van de beteekenis der intellectueele leiders in de Maatschappij en hun vorming door de Hooge School. In de verhouding tusschen Hooge School en Maatschappij is een steeds toenemende verwarring; daarom lijkt het mij noodzakelijk dat allen, wien het welzijn der gemeenschap ter harte gaat, zich bezinnen, hoe deze verhouding behoort te zijn en hoe ze kan worden hersteld.

Na een verblijf van eenige maanden in de Vereenigde Staten van Amerika heb ik verhoudingen begrepen, die mij sinds jaren een gevoel van onrust gaven, zonder dat ik (waarschijnlijk ook *omdat* ik) ze niet goed doorzag. Ik bedoel de verhouding van de Hooge School, zooals die zich hier in Nederland — algemeener, hier in Europa — in verschillende vormen openbaart, en de hedendaagsche Maatschappij. Aangezien ik veronderstel en hoop, dat anderen met mij dat onbevredigde gevoel deelen, is de behoefte in mij levend hierover te spreken, nu ik meen voor mijzelf eenigermate tot klaarheid te zijn gekomen.

Ik heb in Amerika voordrachten gehouden aan verschillende instellingen van hooger onderwijs, ik heb aan die instituten en op congressen veel met collega's gesproken, ik heb eenige maanden gedoceerd aan een der groote universiteiten en er contact met de studentenwereld gehad, ik heb verschillende personen uit de wereld van industrie en bankwezen ontmoet. Diep heeft mij nu getroffen de groote waardeering, die men daar in de Maatschappij gevoelt voor de Universiteiten; de Universiteit voelt men er niet als een element buiten de Maatschappij, maar juist als een levend element van die Maatschappij, ja, men verwacht van haar veel, zooal niet alles, voor de toekomst dier Maatschappij. Dit is voor een Europeaan een merkwaardige ervaring; hij weet wel bij geruchte, hoe daar groote universiteiten bestaan uit gelden, die haar uit de vrije

maatschappij toevloeien, hij begrijpt dus wel, dat daar iets anders dan hier moet gelden in de verhouding van Hooge School en Maatschappij, maar hij is toch verrast door de warmte, waarmede iedereen, dien hij ontmoet, hij zij gestudeerd of ongestudeerd, spreekt over de Universiteit als hoogelijk ge- waardeerd instituut. Van die Universiteit moeten niet alleen medici, advokaten, predikanten en leeraren komen, maar men acht het vanzelfsprekend, dat er *de leiders op elk gebied* van maatschappelijke activiteit worden voorbereid: bankiers en hooger bankpersoneel, industrieleiders van den directeur tot aan de lagere bedrijfschefs, de redactieleden der dagbladen, de leiders van groote landbouwbedrijven, de hoofden en het hoogere personeel van handelsondernemingen, allen, die straks onderwijs zullen geven, lager-, nijverheids-, muziek-, declamatie-, lichamelijk-ontwikkeland onderwijs inbegrepen, — kortom: de Universiteit voorziet de Maatschappij van alle intellectueele leidende krachten, die deze behoeft.

En inderdaad ziet men dezen wensch bevredigd in het feit dat, althans de jongere leiders op allerlei gebied Universiteit of College bezocht en ten minste als Bachelor verlaten hebben; de ouderen spreken er onverholen hun spijt over uit, dat het in hun jonge jaren anders was en zij die scholing gemist hebben. De Universiteit is zich van haar taak bewust de Maatschappij te moeten verschaffen de intellectueel gevormden, die deze behoeft, — de verantwoordelijke personen in de Maatschappij zien in de Universiteit *hun* Universiteit, die henzelf gevormd heeft en hetzelfde zal doen voor de jongere krachten, die zij straks weer noodig zullen hebben. Elk principieel vraagstuk, dat den Universiteiten geldt, elke vernieuwing of uitbreiding van haar werkterrein of haar hulpmiddelen beziet de Amerikaansche bankier, industrieel, handelsman, landbouwer, procuratiehouder, afdelingschef, onderwijzer, van het standpunt „*mea res agitur*” en handelt eventueel daarnaar, door b.v. in

zijn beurs te grijpen en mede te helpen de Universiteit, *zijn* Universiteit, aan ontwikkelingsmogelijkheden te helpen.

Hoe merkwaardig doet dit den Europeaan aan: hier in ons werelddeel op zijn best een koele waardeering, nimmer zonder veel critiek, op de Universiteit en haar alumni, hier de vaste meening, dat de Universiteit is een ietwat abstracte instelling, ver van de maatschappelijke werkelijkheid, dienend tot opleiding van wellicht geleerde, maar niet overmatig bruikbare menschen. Practisch leidende figuren verwacht men van haar niet, op zijn best heeft de lange studie den jongen dokter in zijn maatschappelijke geschiktheid niet geschaad. Voor de overgrootte meerderheid der posities, die in de twintigste eeuw het maatschappelijk leven leiden, biedt intusschen de Universiteit feitelijk geen opleiding.

De Europeaan, vooral als hij deze disharmonie alreeds thuis gevoeld heeft, gaat zich nu bezinnen over de vraag, hoe deze uiteenlopende beschouwingswijze ontstaan is en wie het bij het rechte eind heeft. Hij moet dan eerst tot klaarheid komen over de vraag wat de Universiteit bedoelt te zijn, van den beginne af bedoeld heeft te zijn, in haar verhouding tot de Maatschappij.

De Hooge School is een uiting van het maatschappelijk leven; de Maatschappij heeft behoefte aan een instelling, waar de wetenschap geleerd en beoefend wordt, omdat zij beseft die wetenschap voor haar eigen leven noodig te hebben en wel om twee redenen. Zij behoeft de wetenschap allereerst tot geestelijke verrijking van haar leden, evenzoo als zij musea, schouwburgen, concertgebouwen, leeszaalen en parken sticht en onderhoudt. In de tweede plaats heeft zij de wetenschap noodig voor eigen functies en daarom moeten wetenschappelijke werkwijzen en uitkomsten aan haar aanstaande artsen, rechters, leeraren en ingenieurs onderwezen worden. Deze tweeledige

bedoeling komt duidelijk tot uitdrukking in Art. 1 onzer Hoogeronderwijswet: „Hooger onderwijs omvat de vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening der wetenschappen en tot het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor een wetenschappelijke opleiding vereischt wordt”.

De Hooge School is dus een uiting van maatschappelijke behoeften, ideeële en practische. Er is dus een nauwe samenhang tusschen die behoeften der Maatschappij en de wijze, waarop de Hooge School haar taak vervult. Wanneer de behoeften zich wijzigen, kan de School niet onveranderd blijven; doet zij dat toch, dan vervreemdt zij zich van haar oorsprong en zal zij noodwendig mummiachtig verstijven. Als immers de maatschappij zich vervormt, andere geestelijke belangstelling of andere wetenschappelijke behoeften krijgt, dan zal de Maatschappij zich wel weten te laten gelden en elders zoeken, wat zij nodig heeft; de Universiteit wordt dan een „survival”, een instelling, die niet meer verbonden is met het volle leven, maar die haar steun moet gaan zoeken in de traditie, die men zich *herinnert*, omdat zij niet meer leeft.

Heeft onze Europeesche Universiteit — of laten wij eenvoudigshalve zeggen: onze Nederlandsche Universiteit — aan dien levenseisch voldaan? Het antwoord moet noodzakelijk ontkennend luiden: onze hedendaagsche Universiteit gelijkt zóó sprekend op haar middeleeuwsche voorouders, terwijl de hedendaagsche maatschappij zóó weinig op die der middeleeuwen gelijkt, dat alleen deze erkenning reeds een acte van beschuldiging rechtvaardigt. De Nederlandsche Universiteit heeft haar uit-den-tijdsch karakter alleen daarom kunnen handhaven, omdat zij heeft toegelaten, dat de Maatschappij haar wetenschappelijke behoeften „gedekt” heeft bij andere instellingen, aan z.g. hoogeschole, („hoogeschool” in één woord geschreven), aan conservatoria, aan middelbare scholen, aan „hogere” scholen en allerlei andere kleine instellingen.

De Universiteit heeft zich „zuiver" gehouden.... en daarmee de belangstelling der Maatschappij verspeeld. Zij voldeed niet aan de jongste en dus meest dringend gevoelde behoeften dier Maatschappij, deze plaatste haar vertrouwen daarom elders en behield voor de Universiteit slechts die koele achting, die men voor eerwaardige familieleden gevoelt, waarvan men weet, dat ze eenmaal van beteekenis waren en nu nog respectabel maar niet meer belangrijk zijn.

Hoe is onze hedendaagsche Universiteit, voor wie de wetenschap zich beperkt tot de rechten, de theologie, de medicijnen, de letteren en de natuurwetenschappen, ontstaan en zoo gebleven¹)?

Algemeen beschouwt men als de voorouders onzer hedendaagsche Universiteiten die der 12de eeuw, bovenal die van Salerno, Bologna en Parijs, waarna onmiddellijk die van Napels, Padua en Montpellier te noemen zijn. Salerno was oorspronkelijk een medische school, Montpellier omvatte juridische en medische opleiding en het verband tusschen de genoemde universiteiten en oudere kloosterscholen maakt terstond het onderwijzen der theologie duidelijk. Hier zien wij dus reeds drie onzer tegenwoordige faculteiten, die der theologie, der rechten en der geneeskunde.

Deze middeleeuwsche Universiteit had het karakter van een republiek der geleerden; zij werd gevormd door allen die studeerden en die gestudeerd hadden, deze laatsten zoowel als zij doceerden (*magistri actu regentes*) als wanneer zij dat niet deden (*magistri non regentes*), maar hun wetenschappelijk ambt in de Maatschappij vervulden. Studenten en docenten¹ waren georganiseerd volgens de *naties*, waartoe zij behoorden

1) Ik ben geen historicus; hetgeen hier volgt is uit tweedehandsche bronnen geput. Ik geloof echter wel, dat de algemeene gegevens, die hier volgen, omtrent de geschiedenis der Europeesche universiteiten juist zijn.

of waartoe zij gerekend werden; dit was natuurlijk uitvloeisel van het sterk internationale karakter, dat deze middeleeuwsche universiteiten hadden. Deze *naties* speelden een groote rol in de organisatie der universiteit, een organisatie, die overigens van universiteit tot universiteit in onderdeelen verschilde. De *naties* vormden een soort wetgevende vergadering, die rector en hoogleeraren direct of indirect benoemde; te Parijs waren de *magistri actu regentes* stemhebbend, te Bologna en Padua waren het merkwaardigerwijze de studentenleden der *naties*. Deze universiteiten, deze republieken der geleerden, hadden een autonomie, die door de haar omgevende Maatschappijen ten volle erkend werd, die zelfs een eigen rechtspraak omsloot met volkomen uitsluiting van de bevoegdheid der gewone burgerlijke autoriteiten.

Reeds in de dertiende eeuw heeft de vergadering der *naties* een eigen karakter aangenomen, nl. dat van „*facultas artium*“, naast de drie andere faculteiten. Zoo vinden wij vóór zeven eeuwen de universiteiten met vier faculteiten, die dus, wat de algemeene leervakken betreft, slechts daarin van onze tegenwoordige verschillen, dat de wiskunde en de jongere natuurwetenschappen nu niet meer tot de *facultas artium* behooren, maar een eigen vijfde faculteit vormen; een toestand, die intusschen aan verschillende middeneuropeesche universiteiten tot op den huidigen dag nog niet is doorgedrongen. Immers daar treft men nog hier en daar de ongesplitste „*philosophische*“ faculteit, de oude *facultas artium* aan, waartoe alle vakken van letteren, de wiskunde en de natuurwetenschappen behooren.

De wat jongere Germaansche Universiteiten richtten zich grootendeels naar het schema der Italiaansche en Fransche universiteiten in, wel een aanwijzing, hoe algemeen dit voldeed aan het maatschappelijk leven van dien tijd. Weenen en Praag (en na de uittocht der Duitschers in 1409 uit deze laatste

universiteit de door hen gestichte universiteit van:) Leipzig, de iets eerder gestichte Universiteiten van Heidelberg, Keulen en Erfurt, zij allen hadden hetzelfde beeld met slechts kleine onderlinge verschillen.

Hoe ongelooflijk weinig is er dus in al die eeuwen veranderd! Zou men de geschiedenis der Maatschappij willen beoordeelen naar die der Universiteiten, men zou tot de conclusie moeten komen, dat die Maatschappij evenmin veranderd is in de laatste acht eeuwen. Maar toch eigenlijk niet: want een nauwkeuriger beschouwing zou leeren, dat er in één opzicht veel veranderd is, nl. dat de Maatschappij langzamerhand de Universiteit al haar voorrechten ontnomen heeft, dat zij als een vrije republiek der geleerden geheel is te gronde gegaan, dat zij uit eigen kracht niet of nauwelijks meer bestaan kan. Dat is een criterium, dat er een disharmonie gegroeid is tusschen de Hooge School en de Maatschappij; daaruit blijkt wel al, dat de eerste niet meer het vertrouwen heeft, dat haar voorouders genoten en dat zij dus de Maatschappij teleurgesteld moet hebben. Zoo komen wij weer bij ons uitgangspunt terug: waarom waardeert de Maatschappij de Universiteit niet meer als vroeger? Wat vraagt de Maatschappij, dat de Universiteit niet geeft?

In de negentiende eeuw heeft de Maatschappij zich ontwikkeld tot die, welke wij heden kennen. De beheersching en de dienstbaarmaking der natuurkrachten heeft de enorme ontwikkeling der techniek met zich medegebracht; de ontwikkeling der verkeersmiddelen heeft het internationale ruilverkeer gestimuleerd en talloze bedrijven met wereldclientèle doen groeien. Zodoende zijn industrie en handel veel ingewikkelder dan vroeger geworden en is een vraag naar deugdelyk voorbereide krachten voor de hoogere en lagere leiding in die takken van bedrijfsleven wakker geworden. De intensiteit en de uitbreiding der landbouw is zoodanig geworden, dat ook deze tak van

volkswelvaart door wetenschappelijke methoden geleid wordt, dat zij in overzeesche gewesten uitgeoefend wordt op doelbewuste wijze en dat dus ook een voortdurende vraag naar goed onderlegde werkers en voorlichters op landbouwgebied ontstaan is.

In de organisatie onzer Nederlandsche universiteiten bemerkt men nauwelijks een spoor van deze nieuwe vraag naar intellectueele krachten, die van een geheel ander type zijn dan in vorige eeuwen door de Maatschappij gevraagd werd. Naast artsen, juristen en leeraren kwam de vraag om ingenieurs, om wetenschappelijk gevormde handelslieden, landbouwkundigen, boschbouwers, veeteelt- en vooral ook zuiveldeskundigen; maar de Universiteiten bleven onbewogen en lieten toe, dat de wetenschappelijke opleiding van deze mannen aan andere instellingen werd toevertrouwd, zij berustten in haar fossilisering, ja, zij hadden er een zeker zelfgenoegzaam ancien-régime behagen in „zuiver" te blijven en zich te verkneukelijken in de ongerepte aristocratie van Salerno, Bologna en Parijs. De ingenieursopleiding werd aan de Technische Hoogeschool te Delft, de hoogere landbouwopleiding aan de Landbouwhoogeschool te Wageningen, de hoogere handelsopleiding aan de Handelshoogeschool te Rotterdam ondergebracht. Als eenige lichtpuntjes zijn aan te merken, dat men de opleiding der Indische ambtenaren, die ook al buiten de universitaire sfeer te Delft gegroeid was aan de Universiteit van Leiden onderbracht, dat men de veeartsenijkunde aan die van Utrecht incorpeerde (niet dan na een tusschenspel van een middelbare en een hoogeschool, nota bene binnen een universiteitsstad), en dat de Universiteit van Amsterdam, wakker geworden door de oprichting der Handelshoogeschool te Rotterdam, besepte, dat het toch wel eens eindelijk tijd werd de Universiteit aan de behoefte der handel te laten voldoen door de stichting eener faculteit, die er in de 13e eeuw waarlijk nog niet geweest was.

Zoo zijn dus de hogere opleidingen voor de typisch intellectueele beroepen van den nieuwen tijd, die voor industrie, landbouw en (ten deele) handel vrijwel definitief van de Universiteit losgemaakt. De opleiding dezer jonge mannen geschiedt niet in het milieu der zuivere wetenschappen; de Delftsche student groeit op tusschen uitsluitend technisch georiënteerde collega's, de Wageninger tusschen menschen met eenzijdige landbouwbelangstelling, de Rotterdammer ziet slechts collega's handelsmannen. De groote opvoedende kracht van de studentenwereld met zijn intellectueele diversiteit gaat hun grootendeels voorbij. En het omgekeerde euvel is niet minder klemmend, de duizenden studenten aan onze universiteiten groeien op zonder collega's, die zich voorbereiden voor het maatschappelijk leven, dat juist typisch voor dezen tijd is. Hoe zou men technische, landbouw- en handelsstudenten wenschen aan onze universiteiten, hoe zeer zou men Delftenaren, Wageningers en Rotterdammers gunnen, dat zij opgroeiden in dagelijksch contact met medici, natuurphilosophen, letteren of theologie studeerende collega's. Zoo wreekt zich de fout der Universiteiten, dat zij geen waardeering gehad hebben voor den „polsslag van den tijd", aan alle studeerenden. Maar ook aan alle doceerenden, want voor hen gelden de bezwaren der afzondering in speciale instituten evenzeer en drukken deze op hoogeschole en universiteiten beide.

Ben ik onbillijk als ik dit alles in de eerste plaats aan de Universiteiten verwijt? Men zal te hunner verdediging aanvoeren, dat er bij de stichting van hoogeschole telkens wel enkele waarschuwendende stemmen uit universitaire kringen geklonken hebben. Maar het was dan te laat, de Universiteit had toen het vertrouwen der Maatschappij alreeds verspeeld. Daardoor had men het hier altijd welig bloeiend locaal-patriotisme het krachtige wapen in de hand gegeven, dat deze universiteiten zoo hopeloos conservatief waren, dat men de

vervulling van jonge, dringende behoeften in gevaar bracht, door de nieuwe opleidingen als loten op zoo'n oude dorre stam te enten. Dit argument leek te sterker, omdat eigen initiatief der Universiteiten nimmer baanbrekend ten dezen geweest was. Het appèl van enkelen kwam dus steeds te laat, het werd te niet gedaan door een gerechtvaardigd wantrouwen in de frischheid der Universiteit, die zich niet kon handhaven als *de* Hooge School, omdat zij het eigenlijk niet begeerde, althans niet in den zin van den modernen tijd.

De oude structuur onzer Universiteiten brengt mede, dat zij opleiden met groote volledigheid. „Vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening der wetenschappen" is haar program en zij doet alsof dat identiek is met „vorming en voorbereiding tot het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor een wetenschappelijke opleiding vereischt wordt". Dat een gemeenschappelijke grondidee, nl. wetenschappelijke vorming, aan deze twee doelstellingen gemeen is, spreekt vanzelf; maar door alle tijden heen behoeft de vorming en voorbereiding tot bekleeding van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor een wetenschappelijke opleiding vereischt wordt, niet precies hetzelfde te omvatten als die ter zelfstandige beoefening der wetenschappen. Dat moge zoo geweest zijn in vroegere eeuwen, de tegenwoordige tijd vraagt een enorme verscheidenheid van wetenschappelijk gevormde krachten in allerlei nuances. De Universiteit heeft daar intusschen deceniën lang geen notitie van genomen en uitsluitend voor het doctoraat opgeleid. De Maatschappij heeft zich natuurlijk tegenover de Universiteit doen gelden, omdat zij terecht de Hooge School als haar orgaan beschouwt; zij heeft dat gedaan op een plumpe wijze, die voorkomen ware, indien de Universiteit uit eigen beweging zich aan haar tijd had aangepast. De Maatschappij is zich nl. bewust geworden, dat zij voor vele maatschappelijke betrekkingen met minder uitvoerig opgeleide

krachten kon volstaan en daar de Universiteit voor dergelijke nuanceeringen ontoegankelijk was, is zij begonnen de effectus civilis der academische vorming van het doctoraat *algemeen* naar het daaraan voorafgaande examen te verschuiven. Eerst was het het artsdiploma, dat voor den historisch „Doctor” genoemden geneesheer voldoende geacht werd; voor den advocaat is de meesterstitel en de volledige bevoegdheid van het doctoraat naar het doctoraalexamen verhuisd, nadat de Universiteit met hardnekkig conservatisme jarenlang den schijn gered had door de comédie, die „promotie op stellingen” heette; de onderwijsbevoegdheden, vroeger aan het doctoraat verbonden, gingen ook naar het doctoraal examen over en door de onvoldoende functie der universiteiten als maatschappelijk orgaan bloeiden welig de „middelbare examens” op, deze karikaturen van toetsing voor ambten, waarvoor men toch pretendeert een wetenschappelijke *vorming* en *voorbereiding* noodzakelijk te achten.

Maar de Maatschappij is veel verder gegaan: deze afkappingsmethode zonder reorganisatie vervult natuurlijk niet haar wenschen om hulpkrachten, die wel wetenschappelijk geschoold, maar daarom nog niet zoo uitgebreid opgeleid behoeven te zijn, dat zij zelfstandige wetenschappelijke werkers genoemd mogen worden: op twee zelfstandige, initiatief nemende leiders-in-de-groote-lijn heeft zij minstens tien lagere leiders nodig, die voldoende wetenschappelijk en kritisch gevormd moeten zijn voor hun dagelijksche taak, maar wier taak waarlijk niet die van een geleerde is. Waar nu de Hooge School geenerlei teeken toonde aan deze genuanceerde behoeften te voldoen, heeft de Maatschappij de nieuwe taak wederom aan nieuwe instellingen opgedragen; zoo zijn in de laatste halve eeuw ontstaan: middelbare technische scholen, koloniale landbouwschool, suikerschool, textielschool, zuivelschool, school voor maatschappelijk werk, hoogere handelsscholen — kortom tal

van instituten, die opleiden voor ambten, die ongetwijfeld ook een zekere wetenschappelijke vorming en voorbereiding vragen, omdat ze lagere leidende functies als doel hebben, maar waarvoor de opleiding als ingenieur, landbouwingenieur of jurist geheel overbodig zou zijn. Ook daar zijn nu weer studeerenden en doceerenden in kleine milieus ondergebracht, ver van de léven-brenge sfeer der algemeene wetenschapsbeoefening. En ook deze instellingen tappen weer af de levende belangstelling der Maatschappij voor de Hooge School, omdat deze niet verstond haar taak te verrichten tot vorming en voorbereiding der nieuwe intellectueele krachten, die de Maatschappij op haar ontwikkelingsweg noodig had.

Zoo moeten wij dus vaststellen, dat de Hooge School ver achter is ten aanzien van de rechtmatige eischen, die de Maatschappij — laten wij zeggen: — *van vóór den oorlog* kon stellen. Hoeveel benauwender is de gedachte, dat zij, gegeven die achterstand, zich nu zal moeten aanpassen aan de eischen, die de jongste tijd alreeds aanduidt en die de toekomst met nog veel meer nadruk zal stellen. Want het is duidelijk, dat er in de komende decenniën weer op geheel ander gebied om intellectueele krachten gevraagd zal worden. De emancipatie der arbeidersklasse zal haar eigen eischen aan intellectueel geschoolde leidende krachten met zich brengen. De arbeidersorganisaties kunnen niet blijvend op autodidactische krachten steunen, op hoe bewonderenswaardige voorbeelden zij zich ook terecht mogen beroemen; de groote ontwikkeling sluit ook hier het romantische tijdperk af en normaliter behoeft hun werk deugdelijk voorbereide krachten. Eigen leiders, vertegenwoordigers in politieke raden, bedrijfsraden, scheidsgerechten, raden van arbeid enz., het algemeen maatschappelijk belang eischt hun degelijkheid, in het besef van het gevaar, dat dilettantisme altijd met zich medebrengt. Wat kan de Hooge School in haar

tegenwoordige constructie voor deze menschen doen, die heelemaal niet in haar schema passen? En toch moet zij aan de haar gestelde eischen voldoen, evengoed als de Hooge Scholen van Salerno, Bologna en Parijs aan die van *haar* tijd voldeden; maar dat beteekent allermint, dat ze het op conforme wijze, integendeel, het zegt dat ze het op heel *andere* wijze moet doen en dat, als zij zoo sterk de „noblesse" gevoelt, die op de 12e eeuw teruggaat, dat zij zich even sterk bewust moet zijn van het „oblige" om even nuttig en aanpassend te zijn als haar voorouders.

Het zijn niet alleen de arbeiders, die door hun emancipatie eischen komen stellen aan de Hooge School, en zijn andere categoriën, die achterstand wenschen in te halen. De opleiding der onderwijzers is nog allermint vrij van de herinnering aan den koster-schoolmeester; de geheele wereld van het lager onderwijs wordt nog veel te veel als een gebied beschouwd, zóó ver van alle wetenschappelijkheid verwijderd, dat men het, van boven af gezien, maar „in zijn eigen sop laat gaarkoken". Men wordt tot onderwijzer opgeleid door andere onderwijzers en dan geëxamineerd weer door andere onderwijzers, men blijft altijd in hetzelfde wereldje, trouwt een onderwijzeres en krijgt weer kleine onderwijzertjes en onderwijzeresjes. Een enkele uitzondering kan er zich uitwerken — langs den weinig fraaien weg der middelbare acten. Lieden, die vaak niet in staat zijn een leerboek in een vreemde taal te lezen, willen zich voorbereiden tot die examens, die dan ook jammerlijke verhoudingen tusschen geëxamineerden en geslaagden vertoonen.

De onderwijzerswereld vraagt sinds jaren om een betere opleiding; het scheen voor eenige jaren, of wij werkelijk een klein eindje dien weg opgingen, maar bezuinigingsmaatregelen hebben vrijwel alles weer doen verstijven. En toch zijn allerlei zich opdringende problemen van het voortgezet lager onderwijs, van het onderwijs aan volwassenen, van het middelbaar onder-

wijs onoplosbaar zonder veel beter opgeleide onderwijzers; het is hier overigens niet de plaats om daarover uit te weiden. Natuurlijk denkt ongeveer niemand er aan zich af te vragen of de Universiteit hier ook dienstbaar gemaakt zou kunnen worden; de Kweekschool (om van de Normaalschool niet te spreken en van de „stoomcursussen“) behoort op zijn best tot de zoeven besproken categorie der middelbare technische scholen, waartegenover de Universiteit geenerlei verantwoordelijkheidsgevoel ooit getoond heeft. Wat zou men dus ten dezen van haar verwachten?

Volledigheidshalve zij hier nog gememoreerd, dat er verder tal van werkkringen zijn, die ongetwijfeld wetenschappelijke vorming en voorbereiding eischen, waarvoor geen enkele opleiding bestaat. Ik denk aan het journalistenvak, een sterk ontwikkelde tak van maatschappelijk leven, het bibliotheekvak, departementale en belastingsambtenaren, gemeente-secretarissen en burgemeesters, enz. Dat een wetenschappelijke voorbereiding geëischt wordt, blijkt veelal daaruit, dat men wel degelijk examens afneemt ter toetsing dier voorbereiding. Hoe halfslachtig de toestanden dikwijls zijn, blijkt b.v. ten opzichte van het notariaat, waarvoor men wel privaat docenten aan de Universiteiten toelaat, zonder nochtans de opleiding regelmatig in universitair verband te erkennen. Het conservatief bewaakte schema laat dat niet toe.

Ultra posse nemo obligatur. Men zal mij voorwerpen, dat ik door de Hooge School als algemeen opleidingsinstituut voor alle wetenschappelijk gevormde krachten der maatschappij op te eischen, aan de Universiteit onmogelijk vervulbare eischen gesteld heb, vooral met het oog op haar hoog karakter van levende bron der zich ontwikkelende wetenschap. Maar dit is nu juist het punt, waarop mij de Amerikaansche Universiteiten anders geleerd hebben; de mogelijkheid dier synthese is daar niet

slechts een enkele maal, maar tientallen malen bewezen.

Alvorens de oplossing, die men daar gevonden heeft, nader te bespreken, moet ik iets laten voorafgaan om een zeker misverstand te voorkomen. Wanneer ik de organisatie der Amerikaanse Universiteiten roem om het verband, dat zij tusschen Hooge School en Maatschappij heeft weten te leggen, ben ik geenszins blind voor de tekorten, die zij vergeleken met Europeesche Universiteiten op bepaalde punten heeft; deze tekorten hangen echter met de andere cultuurbehoeften daarginds samen, zijn daarvan het gevolg en niet de oorzaak, en zullen met stijgende cultuurbehoeften verdwijnen, zonder dat de bouw der Hooge School daarvoor in eenig opzicht beletsel zal zijn. Ik ben geenszins onverdeeld bewonderaar van alles wat er leeft aan eigenaardige cultuur, pseudo-cultuur en cultuurloosheid in de Vereenigde Staten, maar ik sta er zeer lankmoedig tegenover, gezien hoe jong dat land is. Moge de Oostkust eenige eeuwen door blanke volken bewoond zijn (het is zeker niet steeds de cultureele aristocratie, die Europa daarheen heeft doen emigreeren!), de meerderheid der hedendaagsche bevolking leeft in gebieden, die veelal nog slechts een eeuw geleden ontoegankelijk waren. Wie dat bedenkt zal zich hoeden voor laatdunkende zelfingenomenheid à la Duhamel, maar vol bewondering staan tegenover wat hier dan toch in zoo korten tijd gegroeid is, vol genegenheid tegenover het haast naieve verlangen naar cultuurverhooging en vol humor tegenover de zoo begrijpelijke en dan vergefelijke tekorten. Ik verlang dus allerminst „amerikanisatie", maar ik ben evenmin blind voor datgene wat daar goed is en beter dan hier; ik wil nagaan, waarin bepaalde dingen beter zijn en hoe het komt, dat ze daar — niettegenstaande dan al die veel uitgekreten tekortkomingen der Amerikanen — nochtans beter zijn dan hier. Want dat is onloochenbaar, — ik heb het in den aanvang gezegd — de onderlinge waardeering tusschen Hooge School

en Maatschappij, en dus haar onderlinge verhouding is er ideaal, vergeleken bij Europa.

Er zijn in de Vereenigde Staten van Amerika eenige honderden instellingen, die in naam tot de „Hooge Scholen" gerekend worden, maar die toch niet altijd centra van zelfstandig wetenschappelijk leven zijn. Een kleine honderd ervan zijn echter werkelijk volledige Hooge Scholen, het zijn niet slechts „Colleges" maar „Universities" ¹⁾; wij zullen onze beschouwingen hier beperken tot dit honderdtal. Bedenkt men, dat de bevolking van de Vereenigde Staten ongeveer 120 miljoen *zielen* telt, dan is zelfs dit kleinere getal van werkelijke universiteiten betrekkelijk groot.

Deze werkelijke Universiteiten zijn zeer jong. Slechts een vijftal is vóór het jaar 1800 gesticht nl. Harvard, Yale, Pennsylvania, Princeton en Columbia, alle in de Oostelijke staten, gesticht in den tijd, dat het land nog Engelsche kolonie was; alle andere universiteiten zijn in de negentiende eeuw gesticht en uiteraard is dat geschied naarmate de trek in westelijke richting voortgang had. Hoe typisch deze trek samenhangt met het universiteitswezen moge b.v. blijken uit het feit, dat de te Cleveland (Ohio) gevestigde universiteit nog heden ten dage „Western Reserve University" heet, d.w.z. zij is gesticht als de Universiteit voor het heele ontgonnen gebied, dat westelijk van Ohio lag; maar natuurlijk liggen er tegenwoordig tientallen universiteiten in die „western-reserve"-strook, nu dat alles toegankelijk en bewoond gebied geworden is.

Hoe zijn nu deze talrijke, thans bloeiende universiteiten ontstaan? Het spreekt vanzelf, dat daarop geen algemeen geldig

1) Ter voorkoming van verwarring zij er aan herinnerd dat het woord "high school" in Amerika middelbare school (dus voor leeftijden van ca 12—17 jaar) beteekent. Deze komen natuurlijk in 't geheel niet in het zoeven genoemde getal van eenige honderden voor; ze hebben slechts een voor ons verwarrenden naam, maar hebben niets met ons onderwerp te maken, het zijn veeleer Hoogere Burger Scholen.

antwoord te geven is, dat kiem en ontwikkeling van universiteit tot universiteit verschilt. Maar karakteristiek is, dat vele dezer hooge scholen als kiem gehad hebben een „agriculture station“, een instituut dus voor wetenschappelijke voorlichting op landbouwgebied. Dat was natuurlijk de eerste behoefte aan wetenschap, die deze voortrekkers gevoelden. Andere universiteiten, vooral de allerjongste in de nieuwe industriecentra, zijn uitgebouwde *technische* scholen; daar is dus het Engineering Department kiem geweest, waaromheen de andere faculteiten geleidelijk gegroepeerd zijn.

Welk een frappante tegenstelling dus met de Europeesche Universiteiten! Deze laatste ontstonden in langvervlogen tijden uit kloosterscholen, rechterlijke scholen en medische instellingen; eeuwenlang hebben zij, vrijwel ongewijzigd, aan de maatschappelijke behoeften, die haar het aanschijn gegeven hadden, voldaan en die eeuwenoude traditie heeft ze stug gemaakt om aan jongere maatschappelijke eischen te voldoen. Daar ginds echter liggen de verhoudingen juist andersom: daar begint men met vervulling van frisch ervaren behoeften, de landbouw- en nijverheidsinstituten hebben er het eerstgeboorterecht, dezelfde instellingen dus, die de oude Europeesche universiteiten verstooten hebben.

Maar nog meer: het zijn niet alleen *geleerden*, die de 19e en de 20e eeuw noodig heeft, de Hooge School moet allereerst de lagere krachten opleiden en zij kan dan uit de besten daarvan de leerlingen voor de hogere graden recruteeren. „Eerst het noodige en dan het hogere“ is dus het wijze devies, waaronder de Amerikaansche Hooge School zich ontwikkelt. Daardoor begrijpt men haar eigenaardige constructie, in *College* en *Graduate School*. Dit uiterst belangrijke, hier in Europa veelal miskende principe der Amerikaansche Universiteit, zij wat uitvoeriger toegelicht.

Op zestien- tot achttienjarigen leeftijd verlaat de Amerikaan-

sche jonge man of het jonge meisje de middelbare school, de „High School", (zie de noot op blz. 22) en treedt als „freshman" de Universiteit binnen. Deze noviet is dus jonger dan zijn collega ten onzent en zijn kennis is ook heel wat minder; hij mist vooralsnog de basis voor een speciale wetenschappelijke studie. Hij begint dus een leergang met het algemeen ontwikkelend karakter van de hoogere klassen onzer middelbare scholen gedurende twee jaren te volgen in die afdeling der Universiteit, die het „College" heet en vierjarigen cursus heeft. Alleen, er heerscht daar in veel mindere mate dan hier een eenheidsprogramma; hij is vrij om naast de verplichte vakken andere te kiezen, die hij voor zijn verdere vorming noodig vindt. In het derde en het vierde jaar ligt zijn programma vrijwel geheel in de richting van het vak zijner keuze en op het einde van het vierde jaar heeft hij (als hij niet tusschentijds gestruikeld is) den graad van Bachelor bereikt. Voor ca 80% der studenten is daarmede hun academische studie afgesloten. Slechts ca 20 % gaat over naar de „Graduate School" en bereidt er zich verder voor ter bereiking van den Masters- en eventueel daarna van den Doctorsdegree.

Waar toe leidt nu het College op? De te verwerven titels drukken dit onvolledig uit: Bachelor of Arts, of Science, of Engineering, of Education zijn veelomvattende begrippen, „Hospital Nurse" is al wat precieser en geeft al dadelijk de bedoeling weer om de College-opleiding te doen strekken tot voorbereiding en vorming voor lagere intellectuele posities; maar als wij nagaan, wat al die Bachelors eigenlijk zijn, dan komt de practische diversiteit naar voren. Immers de student kan zijn laatste jaren doorgebracht hebben in het Engineering Department en is dan opgeleid met een kennis, soortgelijk aan die, welke op een Duitsch Technikum of op onze middelbare technische scholen kan worden verworven. Of wel hij bezocht hoofdzakelijk het Department of Agriculture en ontving een

opleiding voor landbouw of veeteelt. Hij kan ook in de School of Business Administration geweest zijn en voor handels- of bankwereld opgeleid zijn; in een chemisch laboratorium en is dan een uitstekend opgeleide analyst; in het Department of Education, en is dan een onderwijzer met breder opleiding dan zijn Hollandsche collega; in de School of domestic Science (als het meisjes betreft) en heeft dan een opleiding gekregen, die hier aan huishoudscholen en instituten voor kinderverzorging gegeven wordt; zoo zou men kunnen doorgaan: er is aan een Amerikaansch college opleiding voor de journalistiek — redactioneel en het reclamewezen —, voor kunst — muziek, schilderen, tooneel —, voor lichamelijke opvoeding, kortom; hier wordt opgeleid voor alle maatschappelijke betrekkingen, waarvoor een wetenschappelijke voorbereiding noodig is.

„Maar wat oppervlakkig zal dat zijn" werpt men wellicht tegen, doch dan geheel ten onrechte: elementair zeer zeker, maar elementair is niet identiek met oppervlakkig. Juist het universitaire milieu is een waarborg, dat het elementaire *dege-lijk* onderwezen zal worden; en de Maatschappij *vraagt* juist om een groot aantal op *degelijke* wijze *elementair* onderlegde hulpkrachten; zeer zeker *ook* om breed onderlegde werkers en daarvoor is de Graduate School. Zooals gezegd, de praktijk nu heeft geleerd dat ongeveer 20 procent der studenten na hun College-jaren daarheen overgaan.

In de Graduate School wordt allereerst de kennis uitgebreid door zelfstandig werken en men kan er zodoende de Mastersgraad behalen (na één of twee jaren). Wil men nog verder, dan staat ook de weg naar het Doctoraat open, dat weer na verworven uitgebreidere kennis en na belangrijker zelfstandig werk (dissertatie) verkregen wordt.

De groote deugden dezer organisatie komen het best aan het licht, wanneer men de tegenwerpingen onder de loupe neemt, die hier vaak geuit worden door hen, die het

systeem niet uit ervaring kennen of het niet doorzien hebben.

„Wat heeft men aan al die „undergraduates" (dat zijn de menschen van het College) aan de Universiteit? De Graduate School is toch de eigenlijke wetenschappelijke Universiteit en zij lijdt onder de massa dier undergraduates". Ik wil niet in herhaling vallen door te betoogen, dat de behoeften der Maatschappij bepalen, wat de inhoud der Universiteit moet zijn; ik wil er hier liever op wijzen, welke enorme voordeelen de Universiteit in de schoot vallen, wanneer zij zonder middeleeuwsche vooringenomenheden eerlijk haar hedendaagsche plicht nakomt. In de eerste plaats heeft en houdt zij contact met het bruisende leven, d.w.z. zij leidt op voor *alle* belangrijke maatschappelijke functies en al degenen, die deze ambten bekleeden, zijn dus haar alumni, zien met liefde en toewijding tot haar op, steunen haar ook door hun opbouwende critiek. Door de 80% niet af te stooten, houdt men het contact met de breede groepen van leidende figuren, een voordeel, dat men hier te lande juist zoo pijnlijk mist. Men is niet een instelling voor een kleine c oterie, maar een schakel in het algemeen maatschappelijke leven.

Een tweede groot voordeel ligt in het feit, dat het eind-examen van het College voor ieder, die dat wenscht, een normaal einde zijner studie vormt. Men *kan* wel verder, maar het behoeft niet. Formeel moge er eenige gelijkenis (meer trouwens niet) zijn tusschen Bachelor en candidaat, tusschen Master en doctorandus, er is dit enorme verschil, dat wie hier te lande als candidaat zijn studie afbreekt een gesjeesd student is en levenslang blijft, terwijl een Bachelor dat niet in het minst is. Hoeveel middelmatigen zwoegen hier na een slapjes afgelegd candidaatsexamen door voor een doctoraalexamen, dat eigenlijk boven hun krachten ligt; hoevelen zou het tot voordeel zijn, na b.v. drie jaar de universiteit eervol te verlaten en jong in de praktijk te gaan. Maar weinigen wenschen of kunnen het daaraan verbonden odium aanvaarden; trouwens het *is* hier

ook een mislukking, want onze candidaatsexamens (behalve misschien dat in de theologie) zijn geen afsluitende examens, in hun organisatie is de voortzetting naar het doctoraalexamen voorondersteld. Deze overwegingen en de daaraan verbonden gevolgen pleiten dus wel heel sterk voor de onderscheiding in College en Graduate School, ook in het belang van de studenten, die naar hun krachten vrijelijk de drieledige onderscheiding: Bachelor, Master en Doctor kunnen aanvaarden.

Op een derde voordeel heb ik alreeds gezinspeeld bij mijn kritiek op de toestanden hier te lande: het is een onschatbaar element van paedagogische waarde deze studenten voor de gematigd-intellectueele posities te brengen in het algemeene universiteitsmilieu. Ten eerste verkrijgen zij daardoor docenten van hooger peil, ten tweede geeft het hun contact met leeftijdsgenooten uit kringen van andere maatschappelijke bedrijvigheid. Men vergelijke maar eens de opvoeding, die van kleine studentenmilieus als Wageningen, Deventer (Koloniale Landbouwschool), Bolsward (Zuivelschool), kweek- en normaalscholen uitgaat, bij die rondom den Campus eener Amerikaanse universiteit.

„Maar welk een taak voor de hoogleeraren al deze menschen te moeten opleiden!”, zoo luidt een tweede vaak vernomen kritiek. „Wat blijft er aan tijd over voor scheppend wetenschappelijk werk, als men de hoogleeraren belast met het onderwijs aan die duizenden undergraduates”. Ook deze schijnbare moeilijkheid is niet alleen opgelost, maar zij is in haar tegendeel verkeerd. Als men renpaarden bezit, behoeft men ze toch niet noodzakelijk voor zandkarren te spannen, maar zal daarvoor liever paarden gebruiken, die beter geschikt zijn om te trekken en op den renbaan een pover figuur zouden maken. Den Amerikaanschen hoogleeraar zijn associated professors, assistent professors, instructors en assistents toegevoegd en onder zijn opperleiding worden colleges, practica

en seminaria geregeld en verdeeld. Men zal tegenwerpen, dat dan de jongere studenten toch maar bitter weinig zullen hebben aan hoogleraren, die zij nimmer zullen hooren, omdat lagere geesten met het onderwijs aan hen belast zijn. Ook deze kritiek is er naast, in de eerste plaats omdat de hoofdleiding in handen van een wetenschappelijk hoogstaand man is; hij heeft een invloedrijke stem bij de keuze zijner medewerkers, die een deel der taak van hem overnemen; dit alles drukt zijn stempel op het onderwijs. Maar om nog een andere reden is het verwijt ongerechtvaardigd: laat mij ter toelichting een voorbeeld mogen aanvoeren ontleend aan de Universiteit, waar ik zelf tijdelijk werkzaam was. Aan het hoofd van het chemisch laboratorium stond een onderzoeker van wereldvermaardheid; uiteraard moest hem de tijd gelaten worden voor zijn baanbrekend onderzoekerswerk. Werd hij dus ontheven van het onderwijs aan de beginners? Ja, drie van de vier semesters; maar het vierde semester sprong hij in, en zodoende was elke student in de gelegenheid een van de vier semesters den grooten man te hooren. Welk een voorbeeldige regeling, nietwaar? De groote onderzoeker was voor drievierden van een bezwarende taak ontheven, maar de studenten hadden toch het onschatbare voorrecht één semester te hooren, hoe een geniaal onderzoeker een hoofdstuk uit het vak behandelde. Wat voor invloed zou het hebben op onze kweekschool-scholieren, op onze landbouwers, op onze middelbare technici als ze eens één semester Lorentz een hoofdstuk uit de natuurkunde, Eykman een stuk voedingsleer, Hugo de Vries een deel der plantkunde hadden hooren doceeren? Was het niet gerechtvaardigd, toen ik zooeven zeide, dat men dit bezwaar in zijn tegendeel verkeerd heeft?

Een ander bezwaar, dat tegen dezen wensch tot uitbreiding van het werkterrein der universiteit kan worden verwacht, is de veronderstelling der hoogere kosten. Intusschen, als men

het eerst erover eens is, dat deze gewijzigde universiteit veel doelmatiger is, zoo zal men over de kosten gemakkelijker tot een accord komen. Zullen deze werkelijk hooger zijn dan nu, en zelfs indien ja, zullen alle kosten duurzaam ten laste van de Staat komen? Ten aanzien van deze beide vragen is optimisme gerechtvaardigd. Dat een centrale instelling goedkooper kan zijn dan vele verspreide instituten, is nauwelijks voor bestrijding vatbaar; er zijn allerlei doublures, zoowel in de levende als in de doode uitrusting, die bij centralisatie zouden verdwijnen. Het is niet met zekerheid te voorspellen of deze bezuinigingen de meerdere kosten niet zouden compenseeren, welke uitvloeisel zijn van de verzorging van sinds jaren geheel verwaarloosde gebieden (journalistiek, notariaat enz.). Maar bij de beoordeeling van den financieelen kant vergete men toch vooral dit niet: wanneer de Maatschappij de Universiteit duidelijk ervaart als de behartigster harer belangen, komt zij geheel anders tegenover de financieele lasten te staan dan nu het geval is. Nu is de Universiteit voor duizenden een kostbaar instituut van zeer geringe maatschappelijke efficiency en deze onwil komt b.v. vrijwel jaarlijks tot uiting in het Voorloopig Verslag der Onderwijsbegrooting, waar stereotiep het probleem wordt opgeworpen om een der Rijksuniversiteiten op te heffen. Afgezien van de overweging, dat deze vraag van weinig zakelijke kennis der materie getuigt, zou zij zoo hardnekkig geuit worden, indien men b.v. de Delftsche ingenieursopleiding tijdig in Leiden, de landbouwopleiding te Utrecht en Groningen en de volledige handelsopleiding aan de Universiteit van Amsterdam onderdak gebracht had? (Ook andere en betere oplossingen waren denkbaar, maar het heeft geen nut daarover nu uit te weiden.) Dan zou ieder beseffen, dat opheffen eener universiteit verarming beteekent en de onverstandige vraag er naar zou achterwege blijven.

De financieele kwestie komt alweer in een eigenaardig licht

als men op de ervaringen in de Vereenigde Staten let. Zoodra de belanghebbenden gevoelen, dat de Universiteit *hun* instelling is, zijn zij op allerlei wijze bereid die te steunen: talrijke universiteiten, de z.g. „endowed universities", worden geheel met particulier geld gefinancierd, maar ook de staatsuniversiteiten ontvangen voortdurend giften voor algemeene of voor speciale doeleinden. Merkwaardig is trouwens de regeling der financiën van de universiteiten der diverse staten. Veelal worden haar onkosten bestreden uit speciale opcenten op de grondbelasting; stijgen de kosten, dan worden die opcenten verhoogd. Ik stelde eens de vraag, die begrijpelijk is voor wien de mentaliteit der belastingbetalers van hier kent, of zulk een verhooging niet tot hevig protest van de zijde der belastingbetalers leidde. „Welneen" was het antwoord „iedereen weet, dat ze het van de Universiteit moeten hebben en heeft dus geen bezwaar wat meer te betalen, als dat noodig blijkt".

Trouwens, wij hebben hier ook al reeds een klein beetje ervaring in die richting. De Maatschappij heeft in de laatste twaalf jaren ontdekt, dat sinds 1905 in onze hoogeronderwijs-wet het instituut der „Bijzondere Hoogleraren" bestaat, een instelling, die destijds een zeer bepaalde strekking van politieken aard had en waarvan niemand in ernst verwachtte, dat zij zulke gevolgen zou hebben: er zijn heden alleen aan de Rijksuniversiteit van Utrecht al 25 bijzondere hoogleraren en 3 bijzondere lectoren. Deze bijzondere leerkrachten worden aangesteld en bezoldigd door lichamen uit de Maatschappij — dus buiten de Staat om. Ik ben allerminst een bewonderaar van de wijze, waarop deze materie geregeld is, noch van die, waarop het instituut in vele gevallen gebruikt is, maar de ontwikkeling ervan toont onmiskenbaar, dat de Maatschappij wel degelijk tot offers bereid is voor het Hooger Onderwijs, als zij de zekerheid heeft, dat daardoor bepaalde opleidingen tot stand gebracht worden.

Een ander voorbeeld levert een aanbod, dat voor eenige jaren gedaan werd door een onderneming, die groot belang heeft bij een goede, volledige opleiding van geologen. Zij bood aan de Staat een half miljoen gulden te schenken, indien aan de Rijksuniversiteit te Utrecht drie leerstoelen voor geologische wetenschappen zouden worden ingesteld en een behoorlijk instituut zou worden gebouwd. Weliswaar hebben inter-universitaire jalousie en gemis aan beleid in den Haag ertoe geleid, dat het aanbod is ingetrokken, het feit der aanvankelijke bereidwilligheid toont wederom, hoeveel gemakkelijker de financiering der universiteiten zou worden, indien de levende belangstelling der Maatschappij ze droeg. Tenslotte hebben wij hier ook „endowed universities”; ik weet wel, dat de drijfkracht van religieuse overtuigingen de Vrije Universiteit en die van Nijmegen schraagt, maar de Handelshoogeschool van Rotterdam is toch typisch een bewijs voor den samenhang tusschen offervaardigheid en vervulling van maatschappelijke behoeften.

Uit het voorafgaande moge blijken, dat het vraagstuk van een redelijk verband tusschen de *Amerikaansche* Hooge School en de *Amerikaansche* Maatschappij daar te lande volledig is opgelost. Ik formuleer deze conclusie daarom zoo voorzichtig, omdat ik volstrekt niet wensch te beweren, dat deze oplossing even volledig die voor *de* Hooge School en *de* Maatschappij zou zijn. Deze voorbarige gevolgtrekking immers zou leiden tot de goedkoope oplossing: copieer de *Amerikaansche* Universiteit hier en alles komt in orde.

Het voorafgaande betoog heeft niet tot strekking het copieeren aan te bevelen; het bedoelt slechts aan te toonen, dat een Hooge School, die haar verplichtingen tegenover de moderne Maatschappij nakomt, geen fantasie is maar daarginds in feite bestaat. Bovendien heb ik willen duidelijk maken, dat de normale

verhouding daar zooveel gemakkelijker bereikt kon worden dan hier, omdat men daar vrijwel los was van historisch gegroeide cultuurwaarden. Na eerst den Europeeschen Universiteiten scherp haar tekort te hebben verweten, moet ik om zoo te zeggen verzachtende omstandigheden voor haar pleiten. Merkwaardigerwijze is dus de verzachtende omstandigheid voor haar achterlijkheid gelegen in de grootere cultureele rijkdom. Ook hier is het licht dus niet zonder schaduw. Maar juist dat anders zijn van Europa maakt dat wij hier niet moeten copieeren, hoewel wij veel kunnen leeren van de organisatie in het jonge land, dat weliswaar de rijkdom eener historisch gegroeid cultuur, maar ook de misère eener stugge traditie mist. Het vraagstuk, hoe wij hier tot reformatie moeten komen, zal dus rekening moeten houden met wat hier van onloochenbare historische waarde en met wat ginds van weldadige frischheid bestaat.

Is het mogelijk hier de Universiteit aldus te hervormen, dat zij de levende bron van wetenschap is en tegelijk voldoet aan den eisch de Maatschappij te leveren wat deze behoeft aan wetenschappelijk gevormde lieden op elk gebied, en in allerlei nuances? Wie hierop neen zou willen antwoorden, is een onvruchtbaar pessimist; berusting zou hier onverantwoordelijk zijn. Aan den anderen kant is de huiver om ja te antwoorden begrijpelijk: de ontwikkeling van het onderwijs hier te lande in de laatste kwart eeuw is zoo volstrekt in de verkeerde richting, men staat voor zooveel faits accomplis, dat moedeloosheid U bedreigt, zelfs als, ja juist als U de gewenschte richting duidelijk is geworden. De kostbare gebouwen te Delft en Wageningen zijn een enorm beletsel voor een vereeniging met de universiteiten; hetzelfde geldt voor de tallooze middelbare technische instituten en dergelijken. Een radicale hervorming, die in één groote daad een nieuw *begin* zou maken of liever

een nieuw *herstel* der „Hooge School" zou inluiden, stuit, hoe aantrekkelijk zij ook zijn moge voor wie van doortasten houdt, op groote bezwaren. Op een herstel, morgen aan den dag, mogen wij nauwelijks hopen.

Maar dit behoeft geen reden te zijn om maar rustig op den verkeerden weg door te gaan; het prikkelt slechts tot bezinning, hoe de eenmaal als juist begrepen koers nochtans ingeslagen zal kunnen worden. Zulk een bezinning leidt vanzelf tot de volgende overwegingen. Als bestaande en goed gevstigde instellingen onmiddellijk herstel der „Hooge School" belemmeren, dan moet het probleem aangevat worden op zoodanige wijze, dat een herleving der Hooge School als uiting van de algemeene intellectueele behoeften van de Maatschappij ten minste *in de hand gewerkt wordt*. Daartoe is allereerst noodig duurzaam contact tusschen de Hooge School en de Maatschappij. In de bestaande verhoudingen kan men organen van zoodanig contact slechts in het Departement van Onderwijs en het College van Curatoren zoeken, maar het een, noch het ander vervult die rol; beide hebben zich als toeziende ambtelijke instanties ontwikkeld en alle initiatief aan de Faculteiten en den Senaat overgelaten, geen van beide is trouwens zoo georganiseerd, dat het anders zou kunnen. En hetzelfde geldt voor den Onderwijsraad; ook deze mist de constructie van een levend contact-orgaan tusschen Universiteit en Maatschappij en hij heeft dan ook geen resultaten in dien zin kunnen opleveren.

Had men eenmaal de Hooge School, zooals zij hierboven geschetst is, dan was de organisatie tot handhaving van haar algemeen karakter duidelijk aangewezen; indien de Hooge School alreeds eenigen tijd voor alle intellectueele beroepen voorbereid had, dan gaf een vergadering van alle afgestudeerden onmiddellijk het gewenschte contact. Die vergadering van magistri kon dan met de regeering en den Senaat het

Bestuurscollege kiezen. Maar voor zulk een democratisch-organisatorische oplossing is de tijd nog niet gekomen, aangezien zulk een vergadering vooralsnog allerm minst een weerspiegeling der Maatschappij zou zijn. Daarom zal men nu niet aan dien onderbouw moeten beginnen, maar voorloopig alleen zoo goed mogelijk een de Maatschappij vertegenwoordigend Bestuurscollege moeten samenstellen; het zal niet, zooals nu de Curatoria, uit eenige hooge ambtenaren-juristen moeten bestaan, maar er zullen evengoed industrieelen, kooplieden, bankiers, Nederlandsche en Indische landbouwspecialiteiten en vertegenwoordigers van den middenstand en de arbeiderswereld in plaats moeten nemen. Dit college zal in *geregeld mondeling overleg* met dat van Rector en Assessoren der Universiteit de algemeene leiding moeten uitoefenen en de toekomst voorbereiden.

Ik wil mij slechts tot dit algemeen principe beperken en in het midden laten, hoe men het verder op de beste wijze kan doorzetten. Of het wellicht gewenscht is elke Universiteit en Hoogeschool tot een afzonderlijke stichting te maken, dan wel of het beter is in ons kleine land alle instellingen van hooger onderwijs in één centrale stichting in te brengen of wel een geheel anderen weg in te slaan, dat zijn allemaal vragen van uitvoering, die pas na ampel overleg beantwoord zullen kunnen worden. Maar één ding moet voorop staan en dat is de eisch van maatschappelijk belang: dat de bloei der Nederlandsche wetenschap gehandhaafd en zoo mogelijk bevorderd worde en dat tegelijk haar huis, de Hooge School, dienstbaar gemaakt worde aan de belangen der Maatschappij. Dit laatste is alleen mogelijk als Maatschappij en Hooge School eng met elkaar verbonden worden; en voorloopig is dat dus de eerste stap voor practische hoogeronderwijs politiek.

Maar ook alleen de eerste stap, want van dit college uit zal den nieuwen opbouw zelf moeten geschieden. Het moet

doordrongen zijn van zijn duren plicht de Hooge School te herstellen in moderenen zin, d.w.z. het zal het klassieke ideaal van de Hooge School, die door onderzoek en onderwijs in alle intellectuele behoeften der Maatschappij voorziet, moeten herstellen, het zal het behoudend karakter van heden moeten vervangen door verjongende invloeden, het zal daardoor Senaat en studenten nieuwe collega's moeten toevoeren en beiden verfrissen door wetenschappelijke overpeinzing met strijdend leven te verbinden, het zal voor jongelieden, die nu in enge vakscholen verblijven, de poort moeten openen van de Universiteit met haar eeuwenoude rijkdommen .

Wie zal het initiatief nemen, wie zal de eerst noodige stappen doen of uitlokken? Ik ben overtuigd, dat volgende geslachten hem zullen prijzen. Ik zou willen, dat het de Universiteiten en Hoogeschoolen zelf waren, die zoo luide het herstel der Hooge School bepleitten, dat alle averechtsche bedachtzaamheid, alle ambtelijke traagheid, alle particularistische kleinheid wijken moesten voor zooveel ontstuimig verlangen. Maar ik ben er niet heelemaal gerust op, dat het langs dien weg zal gaan; gelukkig zijn er dan nog twee andere groepen, één buiten en één binnen den kring van het Hooger Onderwijs. Er *buiten* (helaas, ver er buiten) is de Maatschappij; moge zij haar stem laten hooren, moge zij vragen, waarom men zich bij het Hooger Onderwijs niets aantrekt van de voorbereiding en opleiding van notarissen, van journalisten, van belastingambtenaren, van onderwijzers in allerlei schakeering, waarom alleen een gemeentelijke Universiteit iets voor den handel doet, waarom de opleiding van ingenieurs, zoowel die voor de industrie als voor den landbouw, niet in het breede verband der Universiteit gebracht wordt (is hun opleiding soms inferieur aan die van b.v. een arts?), waarom de Hooge Scholen nog niets doen voor de wetenschappelijke opleiding van groepen, die meer en meer aan maatschappelijken invloed winnen.

Binnen dien kring van het Hooger Onderwijs zijn de studenten. Mogen ook zij hun stem verheffen en eischen, dat ze niet een cöterie wenschen te zijn, maar de gemeenschap der aanstaande intellectueele leiders op elk gebied van maatschappelijke bedrijvigheid. Laten de Delftenaren en de Wageningers uiten, hoezeer zij den omgang met juristen, handelseconomen, theologen en litteratoren missen, laten de studenten der Universiteiten betoogen, dat zij noode in hun kring missen het vormend element van den omgang met vrienden, wier hoofdbelangstelling gericht is op industrie, handel en landbouw, de drie voornaamste bronnen van volkswelvaart.

Ik doe dus een beroep op de wijsheid der hoogleeraren, op de nuchtere werkelijkheidszin der Maatschappij en op het enthousiasme der jeugd om te komen tot het herstel der Hooge School, de Alma Mater voor Wetenschap en Maatschappij.